İBN KÜNÂSE
(ابن كناسة)

Ebû Yahyâ Muhammed
b. Abdillâh (Künâse) b. Abdila'lâ
el-Mâzinî el-Esedî
(ö. 207/823)

İlk Abbâsî dönemi şairlerinden şiir ve hadis râvisi.

123 (741) yılında Kûfe'de doğdu. Araplar'ın dili fasih kabilelerinden Benî Esed'e mensup bir ailenin çocuğudur (Sem'ânî, XI, 150). Her ikisi de edebiyatla uğraşan dedesine veya babasına ait olduğu rivayet edilen Künâse lakabının (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, IX, 508) nereden geldiği bilinmemektedir. İcl kabilesinden olan annesi Hasene bint Mûsâ b. Câbir meşhur zâhid İbrâhim b. Edhem'in kız kardeşidir (İbn Kuteybe, s. 543). İbn Künâse, ailesindeki edebiyat ve şiir geleneğinin bir gereği olarak kabilesinin ileri gelenlerinden lugat, edebiyat ve şiir öğrendi. Ebû Mevsûl, Ebû Sadaka, A'meş, Hişâm b. Urve, İsmâil b. Ebû Hâlid, Abdullah b. Şübrüme, Ca'fer b. Burkân, Muhammed b. Saîd el-Kelbî, Mis'ar b. Kidâm, Ömer b. Zer el-Hemdânî, Fıtr b. Halîfe ve Süfyân es-Sevrî gibi Kûfeli râvilerin meclislerinde bulunup onların rivayetlerini dinledi. Kümeyt el-Esedî gibi daha önce yaşamış veya çağdaşı olan birçok şairin şiirlerini rivayet etti. Hammâd er-Râviye ve Mufaddal ed-Dabbî gibi büyük râvilerin, Mufaddal'ın öğrencilerinden İbnü'l-A'râbî ile Ferrâ'nın ve Halef el-Ahmer'in çağdaşı olmasına rağmen kaynaklarda bu kişilerle herhangi bir irtibatından bahsedilmemekte, sadece İbn Hallikân onun Hammâd için mersiye yazdığını belirtmektedir (*Vefeyât*, II, 210). Şiir, hadis ve ahbâr konularında büyük maharete sahip olduğu kaydedilen İbn Künâse (Câhiz, I, 129; İbnü'l-Kıftî, III, 161) Kûfe'den ayrılarak Bağdat'a yerleşti. Ancak Bağdat'a ne zaman gittiği bilinmemektedir. Buradaki ilmî faaliyetleri hakkındaki bilgiler de son derece kısıtlıdır. Bağdat'ta kaldığı süre içinde devlet adamlarına yakın olmak ve saraya kabul edilmek gibi bir çaba içinde bulunmayan İbn Künâse daha sonra Kûfe'ye döndü ve 3 Şevval 207'de (19 Şubat 823) vefat etti. Bazı kaynaklarda 209'da (824) öldüğü kaydedilmekteyse de doğru olan birinci tarihtir.

Charles H. Pellat, İbn Künâşe'nin yüksek seviyede bir şair olmadığını, son derece sade olan şiirlerinin ahlâkî yönü ve berraklığının kayda değer görüldüğünü ileri sürer (*EI*[2] [İng.], III, 843). Ancak irticâlen söylediği iki beytini duyan İshak el-Mevsılî'nin, "Bu iki beyti senden önce söylemiş olmak için ömrümün iki yılını verirdim" şeklindeki ifadesinden (Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, XIII, 342; İbnü'l-Kıftî, III, 160; Safedî, IV, 378) onun iyi bir şair olduğu anlaşılmaktadır. Dindar bir çevrede yetişmenin etkisiyle şiirlerinde zühd, nefis terbiyesi, eğlenceyi terketme, dünyadan ibret alma, dünyanın fâniliği ve nimetlerinin geçici olduğu gibi konulara ağırlık veren İbn Künâse'nin (Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, XIII, 342-344), dayısı İbrâhim b. Edhem'in ölümü üzerine yazdığı son derece duygulu iki mersiyesiyle (*a.g.e.*, XIII, 341, 345) az sayıdaki bazı şiirleri kaynaklarda yer almaktadır (meselâ bk. *a.g.e.*, XIII, 337-345). Asmaî, güçlü bir şiir râvisi olmasına rağmen müvelled bir şair olduğu gerekçesiyle onun şiirleriyle istidlâlde bulunmam

Yöneticilerin kapısına gitmeyip k naat geçindiği için kendisini kınayan larına karşı çıkan İbn Künâse, maddî faat sağlamak için birilerini övmenin ve takvâya uygun bir davranış olma nı söylemiştir. Onun Allah'ın emrine gösterdiği rızâ ve teslimiyet oğlu Ya nın vefatı üzerine söylediği, "Ona ya diye Yahyâ adını koymuştum, fakat Allah'ın takdirine hiçbir şey engel olmuyor" anlamındaki şiirinde de görülmektedir (İbnü'l-Kıftî, III, 161).

İbn Künâse'nin hadis râviliği konusunda değişik görüşler ileri sürülmüştür. Yahyâ b. Maîn, Ebû Dâvûd es-Sicistânî, Sâlih b. Ahmed el-İclî, Ali b. Medînî ve Muhammed b. Ahmed b. Ya'kūb onun güvenilir bir râvi olduğunu belirtirken Ebû Hâtim er-Râzî rivayetlerinin delil olarak benimsenemeyeceğini söyler (Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, III, 592). Hatîb el-Bağdâdî'nin belirttiğine göre Bağdat'ta Hişâm b. Urve'den hadis rivayetinde bulunmuş, başta Ahmed b. Hanbel olmak üzere meclisine gelen öğrencileri de kendisinden hadis rivayet etmişlerdir. İbn Künâse'yi dinleyen ve rivayette bulunan öğrencileri arasında Ahmed b. Hanbel, Ebû Bekir b. Ebû Şeybe, Muhammed b. İshak es-Sâgānî, Ahmed b. Mansûr er-Remâdî, Hâris b. Ebû Üsâme, Ebû Hayseme Züheyr b. Harb, Muhammed b. Ferec el-Ezrak ve İbn Nümeyr özellikle zikredilmelidir.

İbn Künâse'nin, anlaşılması güç şiirlerin şerh ve tahliline dair *Kitâbü Ma'âni'ş-şi'ri* ile *Kitâbü Serikāti Kümeyt mine'l-Kur'ân ve ġayrih* adlı bir eserinin bulunduğu kaydedilmektedir (İbnü'n-Nedîm, s. 77; Brockelmann, I, 63). Onun halk astronomisi ve meteorolojisiyle de meşgul olduğu ve bu konuda *Kitâbü'l-Envâ'* adlı bir eser kaleme aldığı rivayet edilmektedir (eserleri için bk. İbnü'n-Nedîm, s. 77).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakāt*, VI, 401; Yahyâ b. Maîn, *et-Târîḫ*, II, 523; Câhiz, *el-Beyân ve't-tebyîn*, I, 129; II, 157-158; III, 57, 348; Buhârî, *et-Târîḫu'l-kebîr*, I, 135; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 543; Sûlî, *Aḫbârü'ş-şu'arâ'i'l-muḥdeşîn* (nşr. J. H. Dunne), Beyrut 1401/1982, s. 144; Ebü't-Tayyib el-Lugavî, *Merâtibü'n-naḥviyyîn* (nşr. M. Ebü'l-Fazl), Kahire 1375/1955, s. 73; Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eġānî*, XIII, 337-346; İbn Şâhîn, *Târîḫu esmâ'i's-şikāt* (nşr. Abdülmu'tî Emîn Kal'acî), Beyrut 1406/1986, s. 296; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Teceddüd), s. 77, 179; Hatîb, *Târîḫu Baġdâd*, V, 404-408; Sem'ânî, *el-Ensâb*, X, 474-475; İbnü'l-Kıftî, *İnbâhü'r-ruvât*, III, 160-161; İbn Hallikân, *Vefeyât*, II, 210; Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, III, 592; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ'*, IX, 508-510; Safedî, *el-Vâfî*, IV, 377-379; İbn

ABDULLAH b. LEHÎA
عبد الله بن لهيعة

bk. İBN LEHÎA
Tebeu't-tâbiîn âlimlerinden muhaddis ve fakih.

İBN LEHÎA
(ابن لهيعة)

Ebû Abdirrahmân Abdullâh b. Lehîa
b. Ukbe el-Hadramî el-Mısrî
(ö. 174/790)

Tebeu't-tâbiîn âlimlerinden muhaddis ve fakih.

96 (715) veya 97 (716) yılında Kahire'de doğdu. Küçük yaşta başladığı ilim tahsilini çeşitli şehirlere yaptığı seyahatlerle sürdürdü. Tâbiînden yetmişi aşkın âlimle görüştüğü kaydedilmektedir. Rivayette bulunduğu hocaları arasında Abdurrahman b. Hürmüz el-A'rec, Atâ b. Ebû Rebâh, Amr b. Şuayb, Kâ'b b. Alkame, Muhammed b. Münkedir, Atâ b. Dînâr, Hişâm b. Urve, Amr b. Dînâr gibi âlimler sayılabilir. Kendisinden Süfyân es-Sevrî, Şu'be b. Haccâc, Leys b. Sa'd, Abdullah b. Mübârek, Abdullah b. Vehb, Eşheb el-Kaysî, Abdullah b. Abdülhakem, Evzâî gibi âlimler hadis rivayet ettiler.

İbn Lehîa 138 (755) yılında Şam bölgesindeki bazı gazâlara katıldı. 155'te (772) Halife Mansur tarafından 30 dinar aylıkla Mısır kadılığına tayin edildi. Ayrıca beytülmâle bakmakla da görevlendirildi. On yıl kadar bu görevde bulunan İbn Lehîa 174 (790) yılında Kahire'de vefat etti ve Karâfe Mezarlığı'na defnedildi. Bu tarihi

173 olarak veren bazı kaynaklar yanında vefat ayının Rebîülevvel veya Cemâziyelâhir olduğuna dair rivayetler de vardır.

Hadis rivayetinin yaygın olduğu bir dönemde yaşayan İbn Lehîa Mısır'ın önde gelen muhaddislerinden biri kabul edilmiştir. Mâlik b. Enes, Ahmed b. Hanbel, Süfyân es-Sevrî, Leys b. Sa'd ve Abdullah b. Vehb İbn Lehîa'yı güvenilir bir râvi olarak gösterirken Nesâî, Ebû Zür'a, İbn Maîn, İbn Adî ve İbn Ebû Hâtim gibi cerh ve ta'dîl âlimleri onu zayıf saymışlardır. İbn Lehîa'nın, 170 (786) yılında yanan eviyle birlikte rivayetlerini kaydettiği kitaplarının da yok olmasını veya hayatının sonlarına doğru felç geçirmesi sebebiyle hâfızasının zayıflamasını gerekçe gösteren bir kısım âlimler bundan önceki rivayetlerini muteber görürken onun çok iyi tanımadığı kimselerden de rivayette bulunduğunu, hocasının zayıflığını gizlemek için tedlîs yaptığını ve kendisine getirilen metinleri kontrol etmeden rivayet izni verdiğini belirten bazı kimseler de bütün rivayetlerini şüphe ile karşılamışlar ve bunların daha çok itibar ve mütâbaat amacıyla alınabileceğini belirtmişlerdir. Nitekim *Kütüb-i Sitte* müellifleri, ondan aldıkları rivayetlerin ya meşhur ve güvenilir talebeleri vasıtasıyla gelmesine veya başka bir yolla da nakledilmiş olmasına dikkat etmişlerdir. Zehebî Medine'de İmam Mâlik, Şam'da Evzâî, Yemen'de Ma'mer b. Râşid ve Irak'ta Şu'be ve Süfyân es-Sevrî gibi Mısır'da da Leys b. Sa'd ile İbn Lehîa'nın devrin en büyük âlimleri arasında yer aldığını, bu arada İbn Lehîa'dan gelen zayıf rivayetlere dikkat edilmesi gerektiğini, ancak bütün rivayetlerini yok sayacak ölçüde tenkitte ileri gitmenin doğru olmadığını belirtir (*Aʿlâmü'n-nübelâʾ*, VIII, 14).

Hadis rivayeti konusunda çok gayretli olan İbn Lehîa boynunda bir deri torba (harîta) taşır, diğer şehirlerden gelen âlimlerle karşılaşınca kimlerden hadis yazdıklarını sorar ve kendisinde bulunmayan bir hadise rastlarsa onu yazarak torbaya koyardı. Bundan dolayı "Ebü'l-Harîta" lakabıyla anılmıştır. Gerek kendi rivayetleri gerekse hocalarından icâzet aldığı rivayetlerin yazılı olduğu kitap ve sahîfelerden oluşan büyük bir kitaplığı vardı. Hocalarından birçoğunun fetihlere katılan ashapla görüşmüş olması sebebiyle rivayetleri arasında özellikle Mısır tarihine dair haberler önemli yer tutmaktadır. Nitekim Ebü'l-Kāsım İbn Abdülhakem'in *Fütûḥu Mısr ve aḫbâruhâ* adlı eserinde kendisinden en çok rivayet nakledilen kişilerin başında İbn Lehîa gelmektedir.

Kaynaklarda İbn Lehîa'ya ait herhangi bir eser zikredilmemekle birlikte Carl Heinrich Becker, Heidelberg Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan papirüs üzerine yazılı bir mecmuada Abdullah b. Lehîa'nın rivayetlerinin yer aldığı bir yazmayı haber vermiş (*Papyri Schott-Reinhardt*, I, 9), Râif Hûrî de İbn Lehîa'nın hayatı ve çalışmalarına dair geniş bir araştırmayla birlikte bu nüshayı neşretmiştir (*ʿAbd Allāh Ibn Lahīʿa [97-174/715-790]: juge et grand maître de l'école égyptienne. Avec édition critique de l'unique rouleau de papyrus arabe conservé à Heidelberg*, Wiesbaden 1986). Leys b. Sa'd ve Abdullah b. Vehb'in de bazı rivayetlerinin yer aldığı yazmaya, üzerinde tarih ve eser adı bulunmamakla birlikte, rivayetlerin dörtte üçünün İbn Lehîa'dan talebesi Osman b. Sâlih vasıtasıyla nakledilmiş olması sebebiyle adı geçen araştırmacılar *Ṣaḥîfetü ʿAbdillâh b. Lehîʿa* adını vermişlerdir. Bu papirüs 422 satırdan meydana gelmekte ve bazı fıkhî konular yanında özellikle fiten ve melâhime dair 200'e yakın hadis ihtiva etmektedir. Yazma, gerek bugüne ulaşan İslâmî döneme ait en eski yazılı belgelerden biri olması, gerekse fiten ve melâhime dair rivayetleri toplayan ilk eser sayılması bakımından büyük önem taşımaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabaḳāt*, V, 516; Buhârî, *et-Târîḫu'l-kebîr*, III, 182; İbn Abdülhakem, *Fütûḥu Mısr* (Torrey), s. 244; Ukaylî, *eḍ-Ḍuʿafâʾ*, II, 293-296; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerḥ ve't-taʿdîl*, V, 145-148; Kindî, *el-Vülât ve'l-ḳuḍât* (Guest), s. 368-371; İbn Hibbân, *el-Mecrûḥîn*, II, 11-14; İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 38, 39; Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, XV, 487-503; Zehebî, *Mîzânü'l-iʿtidâl*, II, 475-483; a.mlf., *Teẕkiretü'l-ḥuffâẓ*, I, 237-239; a.mlf., *Aʿlâmü'n-nübelâʾ*, VIII, 11-31; İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, Beyrut 1994, V, 331-335; C. H. Becker, *Papyri Schott-Reinhardt*, Heidelberg 1906, I, 9; Abdülvehhâb Abdüllatîf, *el-Muḫtaṣar fî ʿilmi ricâli'l-eẟer*, Kahire 1386/1966, s. 146-151; Râif Hûrî, "ʿAbdullāh b. Lehîʿa ve ehemmiyetü ṣaḥîfeti'l-maḥfûẓa fî Hîdelberc fî dirâseti't-târîḫi'l-İslâmî", *el-Müʾtemerü'd-düveliyyi'r-râbiʿ li-târîḫi bilâdi'ş-Şâm fi'l-ʿahdi'l-Ümevî: Meḥâḍirü'n-nedveti'ẟ-ẟâliẟe* (nşr. M. Adnan el-Bahît), Amman 1989, I, 27-42; a.mlf., "L'importance des plus vieux manuscrits arabes historiques", *Quaderni di studi Arabi*, XV, Roma 1997, s. 5-20; Hasan Muzaffer er-Rezû, *el-İmâmü'l-muḥaddiẟ ʿAbdullâh b. Lehîʿa*, Beyrut 1416/1996; M. Mûrânî, "Ṣaḥîfetü ʿAbdillâh b. Lehîʿa, nebẕe ʿan berdiyyeti Hîdelberc", *MMMA* (Kahire), XXVI/1 (1980), s. 107-119; Daniel Gimaret, "Raif Georges Khoury, 'Abd Allāh Ibn Lahī'a (97-174/715-790)", *Bulletin critique des annales islamologiques*, sy. 4, Caire 1987, s. 44-45; G. R. Hawting, "ʿAbd Allāh Ibn Lahīʿa (97-174/715-790)", *BSOAS*, LI/3 (1988), s. 546-548; F. Rosenthal, "Ibn Lahīʿa", *EI²* (İng.), III, 853-854.

NİHAT DALGIN

İBN LİYÛN

(ابن ليون)

Ebû Osmân Sa'd (Saîd) b. Ahmed b. İbrâhîm et-Tücîbî el-Endelüsî (ö. 750/1349)

Endülüslü âlim ve şair.

681 (1282) yılında Meriye'de (Almeria) dünyaya geldi. Lûrkalı (Lorca) bir ailenin çocuğudur. İbn Liyûn (Lüyûn) lakabını niçin aldığı bilinmemekte, *Vaṣfü İfrîḳıyye* müellifi Hasan el-Vezzânî'nin taşıdığı Liyûn el-İfrîkī lakabında olduğu gibi Leon adıyla ilgisi olabileceği sanılmaktadır. Ebû Ca'fer Ahmed b. Abdünnûr'dan dil ve edebiyat dersleri aldı. Başta *Raṣfü'l-mebânî fî ḥurûfi'l-meʿânî* adlı eseri olmak üzere bütün kitaplarını kendisinden okudu. Daha sonra muhaddis Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Şuayb, Kadı Ebü'l-Haccâc Yûsuf b. Ali el-Ceyyânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali el-Kaysî el-Hemedânî, hatip Ebû İshak İbrâhim b. Muhammed b. Ebü'l-Âsî, Vezir Ebü'l-Kāsım İbn Sehl el-Ezdî, Ebû Ca'fer İbnü'z-Zübeyr, İbn Rüşeyd el-Fihrî, Ebü'l-Kāsım İbnü'ş-Şât gibi âlimlerden Arap dili ve edebiyatı, aruz, hadis, fıkıh, ferâiz, tıp, ziraat ve matematik gibi değişik alanlarda istifade etti. Bunların çoğundan icâzet aldı. Bu ilim dallarıyla ilgili manzum ve mensur çeşitli eserler yazdı, birçok eserin de ihtisarını yaptı.

İbn Liyûn, Meriye'de bir süre kadı nâibliği yaptıktan sonra ilmî çalışmalara yöneldi. Çok sayıda öğrenci yetiştirdi. Lisânüddin İbnü'l-Hatîb, İbn Hâtime, İbnü'l-Hadramî, Abdülhak b. Muhammed b. Atıyye el-Muhâribî onun tanınmış öğrencileri arasında yer alır. İbnü'l-Hadramî otuz yıl boyunca kendisinden ayrılmadığını, hadis ve ferâize dair manzumelerini ezberlediğini ve kütüphanesinden çok faydalandığını söyler (Ahmed Bâbâ et-Tinbüktî, s. 123-124). Meriye'de zengin bir kütüphane kuran İbn Liyûn sağladığı eserlerin tashihine itina göstermiş, onların çeşitli nüshalarını karşılaştırarak otantik metin tesisinin ilk örneklerini verenlerden olmuştur. Ayrıca zamanın ileri gelenlerinin ve ilim erbabının kendisinden tıp tahsil etmek için etrafında toplandığı kaydedilmektedir. Makkarî, *Nefḥu't-ṭîb* adlı Endülüs tarihinde İbn Liyûn'un hikemiyatına ve ahlâkî şiirlerine geniş yer vermiştir (V, 543-603). İbnü'l-Kādî onun iyi şiirden anlamakla birlikte başarılı bir şair olmadığı görüşündedir